

CARDINALE LA DRAMATURGIA EPOPEII NAȚIONALE

■ CONSTANTIN
MĂCIUCĂ

Făurirea epopeii naționale a poporului nostru echivalează cu întruparea în act artistic a unei istorii care are amplitudinea și măreția unei epoei trăită ca fapt de viață de-a lungul mileniilor, într-o luptă dramatică, aproape fiecare generație fiind obligată să scrie, în roca timpului, cel puțin un episod înălțător de eroism și demnitate civică, apărându-și țara și libertatea. Remarcând că „țară“ se numără „între cuvintele de care se leagă mai multă gândire și simțire românească“, N. Iorga, cu o largă înțelegere istorică și patriotică, grava semnificația profundă a acestui termen, care pentru poporul nostru „înseamnă fără nici un alt adaus, pământ românesc liber, în toată întinderea lui și cu tot sacral drept care se cuprinde în el“.

Istoria noastră epopeică reprezintă, în același timp, o contribuție, cu consecințe ample și durabile, adusă de poporul nostru la apărarea și progresul Europei. Fulgerările de arme de la Dunăre au constituit un scut de tihă pentru popoarele apusului, care construiau orașe și catedrale, în timp ce, pe acest pământ, oștenii își vindecau rănila și-și numărau morții; pe cind cronicarul român abia găsea răgazul să consemneze în letopisec luptele purtate cu vrăjmașii, Ronsard nemurea frumusețea Helenei, Villon medita la „zăpezile de altădată“, iar Rembrandt făcea portretul Saskiei. În aceste împrejurări, faptul de viață epopeic s-a transformat într-un sentiment al istoriei, în cel mai înalt grad caracteristic spiritualității noastre, exprimînd dimensiunea, durata și certitudinea existenței, permanența spațiului și timpului românesc.

Sub arcul larg al uneia din cele mai răscolite, dar și răscolitoare istorii, ca proiecție esențială a răspunderii individuale și colective față de țară, ca o rezultantă filozofică și cetățenească, s-a născut, îndrăznim să afirmăm, un curent de gândire care sintetizează ideea datoriei de a lupta pentru păstrarea ființei naționale, umanismul istoriei.

Cristalizat spre cumpăna veacului al 17-lea, ca o sinteză a străvechilor aspirații populare de propășire socială și neatîrnare, umanismul istoric s-a permanentizat ca o dominantă a gândirii politice românești, dar și ca un sentiment al răspunderii civice, îmbogățindu-se în conjuncție cu perspectiva filozofică și circumstanțele concrete ale fiecărei epoci, cu noi atribute. Cunoașterea trecutului național devine un argument pentru legitimarea drepturilor politice și un factor de dinamizare a luptei populare pentru păstrarea libertății și independenței naționale, așa cum sublinia Mihail Kogălniceanu: „Trebuința istoriei patriei ni este neapărată chiar pentru ocrotirea drepturilor noastre împotriva națiilor străine“. El atrage atenția că, în absența unei istorii temeinic alcătuită, străinii ne-au contestat uneori drepturile legitime: „începutul nostru ni s-a tăgăduit, numele ni s-a prefăcut, pământul ni s-a sfîșiat, drepturile ni s-au călcat în picioare, numai pentru că n-am avut conștiința naționalității noastre, numai pentru că n-am avut pe ce să ne întemeiem și să ne apărăm dreptățile.“

Domnilor, cînd aș fi așa de norocit să dezvoltz mai mult în inima d-voastră interesul pentru istoria patriei, m-aș fîli că am spus în d-voastră și iubirea către patrie, și că prin urmare am contribuit la păstrarea naționalității; căci, ce poate mai mult să ne-o păstreze, decît această istorie, care ni arată ce am fost, de unde am venit, ce suntem, și, ca regula de triu, ni descopere și numărul necunoscut, ce avem să fim!“

Umanismul istoric s-a edificat, atît în planul gândirii politice cît și al creației literar-artistice, pe două idei fundamentale, îngemănate într-o tradiție a ideologiei politice românești, care și-au găsit în concepția partidului nostru cea mai pregnantă expresie teoretică, dezvoltată într-un amplu program de acțiune socială și politică.

Prima idee rezultând din solidarizarea noțiunilor de țară, unitate și independență, libertatea fiind condiția esențială pentru înflorirea națională, prezentă în scrierile cronicarilor, ale lui D. Cantemir, și-a găsit o largă afirmare și argumentare, de pildă, în ideologia pașoptistă, sub orizontul căreia au apărut primele creații dramatice de amploare. „Dacă naționalitatea este sufletul unui popor — spunea N. Bălcescu — dacă, câtă vreme el păstrează acest semn caracteristic al individualității sale, acest spirit de viață, el este investit cu dreptul neprescriptibil de a trăi liber, unitatea națională este chezașuirea libertății lui, este trupul lui, trebuincios ca sufletul să nu piară și să amortească, ci, din contră, să poată crește și a se dezvolta“.

Cea de-a doua cardinală încorporează ideea că un popor nu poate fi liber dacă nu respectă libertatea altor popoare, că o țară liberă este datoră să militeze pentru raporturi echitabile între state: „Vrem ca România să trăiască în frăție strinsă cu toate națiunile“, se afirma în articolul-program al revistei *Republica română* (1851). „Vrem ca România să fie în solidaritate cu celelalte popoare, ce vor tinde cel puțin spre dreptate, solidaritate și frăție“. *Junimea română*, în primul său editorial, semnat de G. Crețeanu și D. Florescu, adresa cititorilor o chemare însuflețită, inspirată de aceeași idee dominantă: „Juni români! Un om de orice nație, de orice treaptă, vă este frate; să-l iubiți și să-l ajutați. Însă acela care vine să vă răpească libertatea sau naționalitatea este un monstru: să-l goniți, să-l loviți“.

În acest climat general, teatrul românesc și-a asumat de la începuturile sale misiunea socială de a contribui la educarea patriotică și cetățenească a publicului, drama istorică fiind una din direcțiile productive, de largă rezonanță, ale dramaturgiei. Teatrul — ca întreaga noastră literatură și artă — s-a integrat și sincronizat cu dezvoltarea istoriografiei și a gândirii istorice, ale cărei idei directoare le-a transfigurat în substanța emoțională a imaginii, devenind o tribună a civismului, a marilor idealuri sociale și naționale. Apreciind teatrul drept „una din cele mai de căpetenie instituții ale unei națiuni, școala cea mai mare“, C. A. Rosetti îl considera în egală măsură „templul patriotismului“, cerind să iradiază în mase „morala, patriotismul, virtutea prin icoane vii și puternice, am putea zice prin fapte vii și eroice“. Această finalitate se realizează în mod generos prin drama de evocare ce reflectă într-o vastă și sigură cuprindere, înflorată de sentimentul permanenței în timp și spațiu a poporului nostru, acțiunea politică de înfăptuire a aspirației unanime spre unitate și libertate națională.

Valorificarea amplă și sistematică a dramaturgiei istorice a fost și este pentru teatre o îndatorire deopotrivă politică și estetică, preluarea moștenirii culturale a trecutului constituind o latură principală a procesului de făurire a culturii socialiste. Identificându-se cu acest imperativ, în structura repertorială drama istorică și-a găsit o poziție privilegiată, creațiile reprezentative inspirând noi montări pe scenele celor mai multe teatre. În paralel cu menținerea în conștiința publică a pieselor consacrate, s-a semnalat, mai ales în ultima perioadă, tendința pozitivă de a restitui spectatorilor texte importante din fondul nostru de aur, precum fragmentele dramatice *Bogdan Dragoș* — *Mira*, *Decebal* de Eminescu, sau monumentală dramă a lui Camil Petrescu — *Danton*. Desigur, rezultatele de până acum sînt meritorii, dar, după opinia noastră, ele trebuie acceptate doar ca premise ce se cuvin dezvoltate într-o acțiune sistematică și de anvergură de reevaluare a dramaturgiei istorice.

În această perspectivă, reținem atenția asupra câtorva probleme. Dramaturgia istorică trebuie să constituie una din constantele repertoriale, fiecare colectiv artistic avînd datoria de a lumina, în viziune contemporană, tradițiile progresiste, militante, ale teatrului nostru. Desigur, răspunderi sporite revin teatrelor naționale, al căror repertoriu trebuie să cuprindă permanent valorile reprezentative ale dramaturgiei clasice, integrate într-un complex program de educare patriotică a spectatorilor. O activitate supusă, pe unele scene, capriciilor improvizăției se cere gîndită, în viitor, ca un program unitar și consecvent.

Împlinirea acestui deziderat necesită revizuirea imaginii actuale privind dramaturgia noastră clasică și interbelică, îngustată de inexistența unor cercetări temeinice. O explicație asupra cauzei ce a condus la această apreciere unilaterală a oferit-o Pompiliu Constantinescu semnalînd faptul că, în cultura noastră, „criticii literari, fără excepție, se dezinteresează de literatura dramatică și mai ales de spectacol“. Evident, el se referea la situația dintre cele două războaie, dar remarcă este valabilă, în linii generale, și astăzi, ceea ce lămurește în parte imaginea sumară a dramaturgiei în unele studii de sinteză, dar nu și de ce această conjectură este întreținută și în unele lucrări de amploare purtînd

girul unor specialişti care nu realizează decât un tablou fragmentar al dramaturgiei noastre într-o optică limitativă. De aceea, trebuie apreciate meritele unor cronicari teatrali, care-şi extind investigaţia şi în sectorul istoriei literare, în efortul de a situa dramaturgia într-o lumină exactă, semnalând texte importante, rămase pînă acum în afara circuitului activ al culturii noastre, contribuind la determinarea locului dramei în galaxia creaţiei literar-artistice naţionale.

În ansamblul dramaturgiei, piesa istorică prezintă o mare abundenţă şi o largă diversificare tematică, ale cărei momente de eflorescenţă au coincis cu principalele evenimente politice: mişcarea revoluţionară paşoptistă, unirea, războiul de independenţă, răscocările ţărăneşti, primul război mondial. În afara pieselor jucate, există numeroase alte texte, unele publicate, altele în manuscris, de certă valoare artistică, evocînd momente înălţătoare de eroism popular sau mari personalităţi care şi-au pus viaţa în slujba cauzei libertăţii şi neafrînării.

Dacă unele piese pot inspira spectacole autonome, altele pot fi aduse la cunoaşterea publicului fie prin montaje privind creaţia unui dramaturg, fie prin grupaje de selecţiuni din opere diferite oferind imaginea unui eveniment istoric sau a unei personalităţi. Ar prezenta — sîntem convinşi — un mare interes teatral spectacole înfăţişînd, de pildă, modul cum a fost receptată personalitatea unor mari voievozi ca Ştefan cel Mare sau Mihai Viteazul în sensibilitatea generaţiilor, sau surprinzînd felul cum s-a oglindit momentul unirii sau al războiului de independenţă în conştiinţa contemporanilor. Ar constitui un falc act de cultură acceptarea de către fiecare teatru a misiunii de a iniţia un ciclu de spectacole de „restituiri dramatice“, situînd într-o nouă optică, profund culturală, procesul de valorificare a dramaturgiei naţionale.

În acelaşi timp, este necesar să se exercite, cu o mai lucidă înţelegere a îndatoririlor, „comanda socială“ în vederea creării unor noi piese care să întregescă, cu o marcată notă de actualitate, „epopeea naţională“. Precizăm că prin „comandă socială“ înţelegem, în primul rînd, forma de manifestare a conştiinţei creatorului ca om al cetăţii care individualizează conştiinţa colectivă, trăieşte realitatea istorică şi socială ca pe o realitate interioară, o conştiinţă înzestrată cu capacitatea de a cuprinde în sine dimensiunea politică şi umană a societăţii şi de a milita pentru idealurile acesteia. Proiectele creatorilor trebuie unificate prin concertarea eforturilor întregului sistem instituţional de artă într-un vast program de acţiune culturală, acoperind echilibrat, armonios, într-un larg repertoriu tematic, preocupările societăţii noastre, în vederea împlinirii unui amplu program educativ, de stringentă actualitate.

Actualitatea trebuie înţeleasă ca o categorie istorică, dinamică, supusă dialecticii continuităţii şi discontinuităţii, care stabileşte de fiecare dată un nou centru de greutate, pentru că, așa cum spunea Bernard Shaw: „Filozofia, concepţia despre viaţă este aceea care se schimbă şi nu meşterşugul dramaturgului“. Conceptul de actualitate are o amplitudine ce acoperă întreg spaţiul istoric, însumînd nu numai surprinderea proceselor sociale contemporane, în viziunea prospectivă inerentă mobilităţii istorice, ci şi reinterpretarea trecutului de la nivelul de înţelegere al timpului nostru. Referindu-ne la acest ultim aspect, subliniem că actualitatea unei opere de evocare a istoriei este produsul unui acut sentiment al istoriei, exprimînd istoricitatea oricărei conştiinţe care se înscriează în tradiţia unei culturi prin redescoperirea trecutului, oferind, în acelaşi timp, creatorului posibilitatea de a întregi tradiţia cu atributele inovaţiei, decelată, în primul rînd, în straturile ideatice ale operii. În acest demers revalorificator, așa cum sublinia T. S. Elliot cu remarcabilă intuiţie: „Sensul istoriei implică sesizarea nu numai a caracterului trecut al trecutului, ci şi a caracterului prezent al trecutului. Sensul istoric obligă pe om să scrie nu numai pur şi simplu cu sensibilitatea propriei generaţii, asimilată în fibrele fiinţei sale, ci şi cu sentimentul că ... întreaga literatură a ţării sale coexistă într-o durată unică şi compune o unică ordine“. Sensul istoric, oa să folosim în continuare formula lui Elliot, conferă autorului conştiinţa misiunii sociale şi a contemporaneităţii, a apartenenţei sale la un trecut şi a viitor, focalizate în interioritatea conştiinţei.

Creaţia contemporană de inspiraţie istorică are datoria să dezvolte, adăugîndu-i atributele materialismului dialectic, generoasa tradiţie naţională a umanismului istoric de cultivare a sentimentului demnităţii, a dragostei faţă de ţară. Operele de evocare istorică vor trebui să însufleţească trecutul naţional în viziunea politică şi ideologică a vremii noastre, sintetizată cu remarcabilă claritate în Programul partidului, dezvoltînd relaţiile sociale şi politice fundamentale ale epocii abordate, determinînd raportul dintre mase şi personalitatea conducătoare, detectînd sensul dezvoltării istorice, din perspectiva rezulta-

telor obținute de cercetarea istorică ce proiectează noi lumini asupra străvechii civilizații geto-dacice, asupra procesului formării poporului român, aduce noi atestări documentare și precizări de însemnătate deosebită privind momente cruciale și personalități marcante ale istoriei noastre, luminând, în același timp, permanența aspirațiilor populare pentru unitate și neatarnare națională.

Tematica epopeii naționale nu trebuie înțeleasă limitativ, așa cum s-a întâmplat uneori, circumstanțind-o trecutului mai îndepărtat; ea acoperă și acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare pentru libertate socială și națională, insurecția națională armată antifascistă, precum și lupta maselor conduse de partid pentru preluarea puterii politice și edificarea socialismului. Eul contemporan, făuritorul bunurilor materiale și spirituale ale civilizației socialiste, are el însuși măreția eroilor de baladă, și dramaturgii sînt chemați să sintetizeze în fizionomia lor spirituală amplitudinea și semnificația momentului pe care-l trăim, a istoriei pe care o făurim.

Făurirea epopeii naționale reclamă o implicare exigentă a resurselor creatoare, spre a înzestra noile lucrări cu o mare forță emoțională în stare să reverbereze prelung în conștiința cititorului sau a spectatorului, să-l implice în intimitatea dezbaterii, să-i solicite reflecția, oferindu-i o imagine veridică și convîngătoare a istoriei evocate. În unele dintre piesele scrise mai recent, s-a simțit o anumită înclinare spre a crea impresia de monumentalitate prin anvergura mișcărilor exterioare, iar culoare istorică prin elemente superficiale, ținînd de decorativismul lexicului, costumelor, scenografiei. Un asemenea ilustrativism sterilizează piesa de semnificațiile de esență, banalizează idei și fapte de mare interes, reducînd impactul cu publicul. În fapt, autenticitatea psihologică a personajelor, amplitudinea conștiinței acestora, mărturisită în intensitatea participării la evenimente și incandescența trăirilor, sînt cele care conferă unei piese monumentalitate și veridicitate. Monumentalul este, în primul rînd, o viziune asupra vieții și o atitudine față de realitate, o formă de manifestare a spiritualității și a aspirațiilor care-l definesc. În cazul dramei de evocare, monumentalul este modalitatea cea mai pregnantă de afirmare a conștiinței de apartenență la această colectivitate și a grandorii sentimentului care o animă, a eroismului ca fapt spiritual. Se cere eliminat și un alt ponic referitor la modul de a înțelege și exprima eroismul, fie în ipostaza lui de manifestare plenară a maselor, fie în universul lăuntric al unei personalități. Eroismul nu se manifestă numai în marile fapte de arme, conducînd la victorii răsunătoare, ci și în situațiile grele cînd au fost pierdute bătălii și au pierit oști. În aceste situații, eroismul se poate afirma cu sporită vigoare, dezvăluind capacitatea de rezistență a unui popor care-și apără entitatea și, în cele mai dramatice vicisitudini, năzuiește mai fierbinte ca oricînd, cu neistovită vitalitate, să reia lupta împotriva opresorilor. Nu puține au fost astfel de momente în trecutul nostru și abordarea lor într-o asemenea ipostază a eroismului, care poate lua forma sublimului, ar îmbogăți dramaturgia cu o nouă deschidere istorică, filozofică și estetică.

Piesa istorică va trebui dezvoltată în spectacole de amplă rezonanță artistică, apte să anime conștiințele, să răscolească spiritele. Este necesar ca paginile epopeii naționale să-și găsească o interpretare strălucită, angajînd forțele artistice de bază ale fiecărui teatru în realizarea unor spectacole memorabile, capabile să caracterizeze, așa cum pretindea Odobescu oricărei creații, „o epocă și o națiune“. Important este ca aceste spectacole să respire o viziune contemporană, reconstituind, cu mijloace moderne, în articulațiile esențiale, spiritul epocii, decupînd cu claritate ideea politică dominantă. Numai astfel ne vom îndeplini, așa cum cerea tovarășul Nicolae Ceaușescu tuturor creatorilor, „o datorie de cinste nu numai față de trecut, ci și față de prezent și față de viitor“.

Se impune a fi valorificat, în egală măsură, spațiul istoric ca un perimetru al existenței contemporane, organizînd spectacole în locurile de joc oferite de vestigiile sau monumentele istorice, în reprezentații cu caracter popular, în care polaritatea scenă-public se anulează, publicul devenind un participant activ la evenimentul istoric evocat. Vor trebui inițiate, de asemenea, spectacole de sunet și lumină, care pot exercita o mare forță de atracție. Spectacolele de acest gen realizate pînă acum — din păcate, nu prea multe — au demonstrat că un scenariu încărcat de tensiune dramatică, susținut de posibilitățile de sugestie ale eclerajului și muzicii, poate însufleți piatra, una din emoționantele mărturii, dar și memorii ale istoriei.

Eroii trecutului devin, în aceste spectacole în aer liber, în spațiul istoriei însăși, contemporanii noștri și, împreună, chezașii unui viitor în care se împlinește sigur, ineluctabil, destinul de libertate și fericire, înscris în fiecare faptă și gînd din trecut și de azi.

Integrat dinamic și creator în amplul program ideologic și educativ al partidului, teatrul va trebui să demonstreze, dezvoltînd vibranta lui tradiție militantă, că este o înaltă tribună a educației patriotice, un factor important în făurirea epopeii naționale. Stagiunea viitoare, desfășurată sub semnul sărbătoririi centenarului Independenței, urmînd să consemneze că în această direcție s-a produs o mutație semnificativă, atestată de spectacole memorabile. ■